

POEZIJA I JEZIK

(Tragom opštih mesta)

slavko gordić

Samo po sebi je razumljivo da svako razmišljanje o poeziji dodiruje pitanje jezika. Kako bi i moglo biti drukčije, kad već i ovlašna misao o čoveku neminovno nalaže razmišljanje o jeziku.

Poezija, ipak, nije veština jezika. Ni nega jezika, ili njegovo unapređivanje. Ni pronalazaštvo u jeziku. Ni istraživanje jezika.

Poezija nije ni osoben jezik, ili izbor iz jezika. Ni jedna njegova dimenzija, ili vidik.

Poezija katkad kanonizuje jezik, ali ona nije kanonizacija jezika. Ona redovno privileguje neke njegove aspekte i vidove, ali se ne može definisati selektivnom akcijom u jeziku.

Jezik poezije može biti lapidaran, ali i glagoljiv. Virtuozan, ali i hrapav. Rafinovan, ali i defektan. Slikovit, ali i kategorijalan. Poezija može računati na unutrašnji intenzitet jezika, kao i na njegove »dekorativne« vrednosti.

Jezik nije poezija, mada u jeziku nema ničeg što ne može biti poezija.

Jezik, imanentnim obiljem i mogućim spojevima, svojim načelima i modelima, može biti ishodištem poetskog učinka, i bit poezije. Kao što i vanjezičke datosti mogu biti, a češće i jesu, osnov poezije.

Poetsko tvoraštvo i pronalazaštvo mogu biti jezičke vrste, ali i drukčije. Poezija nije uvek i nije samo opit s jezičkim gradivom. Elementima poetske igre, i činocima poetskog otkrića, redovno bivaju i način razmišljanja, percepcija, senzacija, slikovnost i imaginacija.

Mada je zamisliva pesma kao izliv osamostaljenog jezika, jezik poezije nije nužno »osion«. I nije nužno nadređen pesničkom doživljaju. Dominacija i »samovolja« jezika u pesmi samo je ekscenčna krajnost, nimalo nobičnija ni reda od svestlaša vanjezičkih elemenata (misao, slika) ili sličnih aspiracija parcijalnih jezičkih nivoa (zvuk, ritam).

Susret dveju reči, sam po sebi odbleskuje poetskom svetlošću i ima auru poetskog. Ali to vredi i za dve ideje, ili slike, u kojima se na nov i neponovljiv način obrazuje imaginativno-emotivni »reljef psihe«.

Rekoh: ideje, slike. Razume se, one tek u jeziku progledaju, ne pre njega ili bez njega. Pa ipak, to nije dovoljan razlog za definiciju poezije u prioritarnu jezičku dimenziju.

Jezik se ukazuje u najrazličitijim prizorima, i kako izvan književnosti, tako i u njoj samoj. Njime se ne može definisati ni jedan vid aktivnosti, pa ni poezija. Mada je on poeziji jedini materijal i sredstvo (ne predmet), i mada je veza poezije s jezikom izuzetno prisna.

Možda je život nemoguć bez vazduha, ili bez svetlosti. Ipak ga ne definišemo ni vazduhom ni svetlošću. Kiseonik i svetlost su uslov života, nagađam. Nije li te vrste veza između jezika i poezije?

Jezik, kao gradivo poezije, nije apstraktan i »netaknut«. Kao institucionalizovani sistem znakova, jezik ima i druge namene i primene, izvan poezije kao umetnosti reči.

Limija, boja i masa, pokret i zvuk, kao umetnički materijal, ukazuju se u devičanskoj čistoti. Jezik nikad nije nevin i nečujan. Reč je opterećena značenjem, prinuđena da znači. Referencijalna, asocijativna i konotativna sila teže uvek povija jezički izraz u vankontekstualnom smeru. U pitanju je otpor materijala, što je možda zla sreća poezije (kao umetnosti). Ali i njena privilegija: samo poeziji je dato da dvoseklo i dvosmiljeno izostrava i prelama svoja značenja, još na nivou celije (takva je njena anatomija), u okviru mikrokonteksta.

S druge strane, određenost i sviknutost jezičkih znakova nije, sama po sebi, prednost poezije pred drugim umetnostima: češće je to teško branljiv prilaz diskurzivnom, racionalnom, »problemskom«, neumetničkom načinu izražavanja.

Pa ipak, poeziju presudno ne određuje ni jezički hendikep ni jezička privilegija. Pesma nije prevashodno prizor jezika. Pesma je novina, pronalazak, uvid, otkriće o čovekovoj situaciji. Vid saznanja, možda i poseban vid saznanja. Brana vulgarizaciji senzibiliteta, možda i vrhovni oblik senzibiliteta. Elan imaginacije, možda prevashodno elan imaginacije.

Pesma je pamćenje i nagovest, upit i uput, misao o činu i čin sam. A sve to, najpre i najposle, na svetlu jezika, u jeziku samom. Što ne znači, nipošto, da je suštastvo poezije, i tajanstvo poezije, suštastvo i tajanstvo jezika.

Osvedočenje da se ne može razmišljati o poeziji izvan mišljenja o jeziku nije netačno, ali je trivijalno. Jer je, i kako rekospo, i misao o čoveku uvek misao o jeziku.

usamljen čovek gleda s brda pejzaž kraj reke

eftim kletnikov

Tih, opružen ispod kristalnog šumskog ruba
s brda posmatraš dole izduženi rečni somot
kako su promukli od vrele vrtoglavice
voćnjaci preko krhkih grana
podigli zgusnuto i eliptično prirodu.
Sve te to zbunjuje i mir tvoj je težak talog,
Pun magli, a čisto obojen, glava ti puca
dok umorno jato, koje traži obalu od nara,
zaluta u modrim promajama tvojih misli.
Znaš već: lažu te i voćnjaci i šume,
pa tako raskošno tužan pokušavaš ponovo
da osvojiš tihu pitominu Semenke
koja je pre tvog rođenja plastila polenovo more
među usnama onih kojima je početak poljubac bio,
a ti prineta žrtva na njegovom oltaru,
još neroden, držaše visoko iznad vazduha
preteški pehar njihove vrele krvi.
Divlja životinja tada šetaše florum
gde je na papratnom listu ispijala sunce
tvoje modre kapi koja je počela da miriše na meso.

Sada bi opet hteo da si zaključano zrno svetlosti
u razjapljenoj odaji semena
gde ti leži ptica zakopana u plodnom oblaku,
a ti bezbrizan u njemu napuknuto srce
ne predviđaš padanje i ljubasto spavaš.

Tako, a dole je voda koja od davnina peva.
Drvo koje vijori nad njom i počine
da joj brazda ravno ogledalo
(nema više bezbolnog poređenja za tvoje lice)
otvara se pola k suncu,
pola ka noći koja mu šalje vetar u korenu
da probudi tvoj uspavani dečji glas.
(Ah, jecanje koje potop stvara,
gde su zvezde obale koje ne mogu izdržati)

Tih, opružen ispod kristalnog šumskog ruba
posmatraš izduženo modro rečno staklo
voćnjake kojima skita crveni leptir —
i znaš, znaš da ti je suđeno
tihim spokojstvom ambare da puniš,
negde u kasnu jesen kad beli mesec
zađe iza žita tvoje krvi.

Voće koje će trunuti tada
samo će oseniti tvoje zlatno uspenije.
Mesto klokotanja potoka i zelenog lišća
pregršt nota zidaće kulu čiste melodije,
Nalakćen na planinu, neko će ti iskonskom lopatom
zakopati zvezde u srcu,
dok ćeš se ti, kao iskusno čedo senke,
kretati u nežnim prostorima mraka.
Voće će sasvim biti gnjilo, a senka će puštati lastar
kada će se sunce ponovo setiti tebe
kao čarobni dodirivač korenja.

Tvoja se ludost ne isplati. Tuga...
a zar radost nije teža od senovitog brda?

Skreni pogled, ostavi zahuktali pejzaž u dolji —
neka se slomi pod prezrelim korakom.
Tebi u srcu prezrevaju plodovi
i padaš, padaš na modrom somotu smrti.

S makedonskog preveo
Tomislav Stojanović